

Egy méltatlanul elfelejtett tanulmány rövid története

N. M. Karamzin tanulmányát I. Sándor cár húga, Jekatyerina Pavlovna nagyhercegnő kérésére írta meg, akivel 1809-ben ismerkedett meg. A nagyhercegnő ádáz ellensége volt a Szperanszkij által kidolgozott reformoknak, és amikor 1810 decemberében megtudta, hogy Karamzin is hozzá hasonlóan vélekedik róluk, megkérte, hogy gondolatait fejtse ki írásban is. 1811 februárjában a történetíró újra meglátogatta a nagyhercegnőt Tverben, és az elkészült művet néhány nap alatt felolvasta neki és a cár öccsének, Konsztantyin nagyhercegnek, akik nagy érdeklődéssel hallgatták a felolvasást, és számos kérdést tettek fel a hallottakkal kapcsolatban. Márciusban Karamzint bemutatták a cárnak Tverben: az uralkodó élvezettel hallgatta „Az orosz állam története” egyes fejezeteit a szerző előadásában. A cárral való viszonya azonban megromlott, miután I. Sándor március 18-án megkapta Karamzin tanulmányát Jekatyerina Pavlovnáától, és elolvasta az ő uralkodásáról szóló, kritikus hangvételű részeket. Őt év elteltével, amikor már maga is másképpen értékelte a valamikor támogatott reformelképzeléseket, I. Sándor újra meghívta magához Karamzint, és közel 2 órát beszélgetett vele. Ezután a cár és a történetíró barátsága töretlenül folytatódott egészen I. Sándor 1825-ben bekövetkezett haláláig.

Kérése ellenére Karamzin nem kapta vissza a nagyhercegnőtől a tanulmány kéziratát, amelynek további sorsa mindmáig ismeretlen. Tveri utazását megelőzően maga Karamzin több példányban is lemásolta kéziratát, ezekről pedig később további másolatok is készültek. Maga a szerző – úgy látszik – nem szándékozott publikálni vagy bármi módon terjeszteni művét, azonban nem sikerült titokban tartania, hiszen később további másolatok is előkerültek különböző nézeteket valló politikusok hagyatékából.¹ „A régi és új Oroszország” szövegét elsőként 1836-ban, I. Sándor mindenható bizalmasa, A. A. Arakcsjev papírai között találták meg. Ugyanebben az évben A. Sz. Puskin a mű egyes részleteit „Szovremennyik” című folyóiratában szeretne volna publikálni: tőle származik a műre vonatkozó első, sajtóban megjelent utalás.² A folyóirat cenzora azonban megállapította, hogy az I. Péter és II. Katalin uralkodásával foglalkozó részek olyan gondolatokat is tartalmaznak, amelyek „alkalmazhatók a jelenlegi helyzetünkre”, ezért közlésük kizárólag külön engedéllyel lehetséges. De a cenzúra nem adott ilyen engedélyt azzal az indokkal, hogy Karamzin nem publikálásra szánta művét. 1837-ben, már Puskin halála után barátja, V. A. Zsukovszkij kihúzta a szövegből a cenzor által kifogásolt részeket, így az erősen megcsonkított tanulmány-részlet végül megjelenhetett a „Szovremennyik” májusi számában.³

A II. Sándor uralkodása idején, a 70-es évek Oroszországának sokkal szabadabb légkörében a „Russzkij Arhiv” című folyóirat kiadója, P. I. Bartyenyev „A régi és új Oroszország” majdnem teljes szövegét publikálta, de a cenzúra már kinyomtatása után egy nappal elrendelte a tanulmány kivágását, aminek következtében a „Russzkij Arhiv” 12. száma hiányosan került az olvasók kezébe. Jelen esetben a cenzor veszélyesnek ítélte az autokrácia visszaéléseit és a cárok magánéletét ért kritikai megjegyzéseket, és a közléshez szükségesnek tartotta II. Sándor személyes engedélyét. A cár, miután átnézte a tanulmány szövegét, engedélyezte a publikálást, de közel 50 sort törölni kellett a cári család tagjainak magánéletével kapcsolatos minősítések miatt. A cári engedély birtokában, miután végrehajtotta a kívánt változtatásokat, Bartyenyev gyorsan kinyomtatta a művet, és különlenyomatként küldte szét előfizetőinek.⁴

1900-ban a híres orosz irodalomtörténész A. N. Pipin publikálta a tanulmány teljes, bár kissé eltorzított szövegét „Obscsesztvennoje dvizsenije v Rosszii pri Alekszandre I” című könyve mellékleteként.

¹ Altman, M. M.: Publikacija „Zapiszki o drevnyej i novoj Rosszii”. N. M. Karamzina i carszkaja cenzura. Voproszi Isztorii, 1982. 4. szám. (a továbbiakban: Altman) 170.

² Puskin, A. Sz.: Rosszijszkaja Akagyemija. In: Puskin, A. Sz.: Miszli o lityerature. Moszkva, 1988. 264.

³ Altman 171–172.

⁴ Altman 172–173.

V. V. Szipovszkij professzornak később sikerült megtalálnia a tanulmány korábban ismeretlen, jó állapotban lévő másolatát, amely forrásául szolgált a mai napig alapvetően fontos 1914. évi szövegkiadásnak.⁵ Szipovszkij a „Zapiszka o drevnyej i novoj Rosszii” (Feljegyzés a régi és az új Oroszországról) címet adta az általa publikált szövegnek, amely azóta is így szerepel a különböző történelmi tárgyú ismeretterjesztő és szakkönyvekben.⁶

Meglepőnek tűnhet, de Karamzin szóban forgó műve az 1917-es októberi forradalom után egészen a peresztrojkáig feledésbe merült. A szovjet tudósok, elsősorban olyan irodalomtörténészek, mint G. P. Makogonyenko vagy Ju. M. Lotman többször is megkísérelték a publikálást, de ezek a próbálkozások, feltehetően a Karamzin „reakciós nézeteivel” kapcsolatos, a szovjet korszakban elterjedt előítéletek miatt sikertelenek voltak. Így történhetett meg, hogy az 1914 utáni első szövegkiadás csak 1988-ban látott napvilágot egy „Lityeraturnaja ucsoba” című, nem túlságosan ismert folyóiratban.⁷ A közreadók figyelembe vették az addigi publikációkat, és helyreállították a tanulmány eredeti címét.

Jelen válogatás tartalmazza a mű azon részleteit, amelyekből kitűnik Karamzinnak az orosz fejlődésről alkotott koncepciója, valamint véleménye a korabeli belpolitika olyan kérdéseiről, mint a jobbagyfelszabadítás, az autokrácia megreformálása vagy az oktatási reform. A fordítás az 1914-es Szipovszkij-féle szövegkiadás alapján készült, az 1988-as publikáció figyelembevételével.

Filippov Szergej

⁵ Karamzin, N. M.: Zapiszka o drevnyej i novoj Rosszii. Szankt-Petyerburg, 1914.

⁶ Lásd például: Font, M.–Krausz, T.–Niederhauser, E.–Szvák, Gy.: Oroszország története. Második, javított kiadás. Budapest, 2001. 329.

⁷ Karamzin, N. M.: „O drevnyej i novoj Rosszii v jejo polityicseszkom i grazsdanszkom otnosenijah”. Lityeraturnaja ucsoba, 1988. 4. szám. 97–132.